

МОДАЛЬНИЙ МОДУС ОБРАЗНОСТІ БАЛАДНОГО ТВОРУ

Дослідження образності баладного твору передбачає аналіз художнього тексту з різних позицій, оскільки саме явище образності охоплює як концептуальний, так і вербальний рівні витвору мистецтва. Якщо урахувати тип інформації, що есплікується за допомогою словесних образів, то очевидним є той факт, що образність є складною системою, існування котрої уможливується завдяки функціонуванню словесних образів як цілісного явища. Взаємовплив словесних образів формує різні види мовних картин створюваного в баладах світу, що проявляється через модуси, чи то функціональні грані образності, а саме: референційний, метареференційний та модальний модуси. Опис образності баладного твору як комплексного утворення вимагає концептуального аналізу ключових номінативних одиниць та їхнього вербального оформлення. Результати аналізу свідчать, що модальний модус образності є особливим типом інформації, котрий заповнює усі прогалини у створеній художній дійсності баладного твору та створює певну емотивну атмосферу.

Ключові слова: образність; словесний образ; мовна картина світу; модальний модус.

Образність є інформаційно насиченим утворенням з комплексною організацією, котра проявляється як на поверхневому рівні, так і на глибинному. Вважаємо, що вона, будучи об'єктивованою у тексті різномасштабними образними ланцюгами, у їхній взаємодії здатна передавати три види інформації – зміст мовлення (предметно-понятійну інформацію, або референтну), характеристику ситуації мовцем через підбір засобів зображення ситуації (метареферентну інформацію) та експресивно-емотивне ставлення (модальну інформацію). Оскільки мовна картина світу (МКС), що формується за допомогою образності, є певною моделлю свідомості, то врахування усіх трьох видів образної інформації є необхідним для того, щоб відобразити наше припущення про те, що МКС є когнітивною формою, яка засвідчує варіативність художнього мислення на глибинному рівні. Очевидним видається, що образність є когнітивним інструментом, що забезпечує функціонування креативного мислення, а моделювання типів МКС як результату процесу художнього осмислення дійсності означає можливість розгляду різних варіантів структури системи словесних образів (СО), котра виграє різними гранями свого функціонального потенціалу. Такі грані образності називатимемо модусами, котрі трактуємо за Б. Спінозою [9] як різні форми прояву однієї субстанції.

МКС, яка формується у результаті взаємодії окремих СО балади, відповідно до виду інформаційної віднесеності може бути описаною за трьома модусами: референційним, метареференційним та модальним. *Референційний модус МКС* вказує на поняття референтності як знання відношень і стану речей у світі дійсності [4, с. 37–47], співвідносить модельну, породжену творчою сідомістю текстову ситуацію з реальністю, подіями, фактами, предметами та особами [6, с. 508]. *Метареференційний модус* свідчить про

засоби передачі позамовної ситуації відповідно до ментальної інтенції, орієнтованої на той чи інший спосіб формування та висловлення думок стосовно позамовної дійсності. *Модальний модус МКС* формує уявлення про той чи інший тип концептуальної адаптації авторської свідомості до фактів зображуваної дійсності.

Метою статті є розкриття модального потенціалу функціонування СО баладних творів Америки. Поставлена мета передбачає розв'язання низки конкретних завдань: з'ясувати сутність модального модусу МКС, встановити різновиди модальних МКС, охарактеризувати кожен з таких різновидів, узагальнити результати матеріалів дослідження.

Проблема модальності повідомлення заслуговує на особливу увагу серед науковців. Концепція Ш. Баллі про те, що кожне висловлювання містить основний зміст (диктум) та модальну складову (модус), набула широкої популярності у західно-європейській лінгвістиці та дала поштовх для подальшого свого розвитку в працях В. В. Виноградова, А. В. Бондарко, Г. Я. Солганік. Під модальністю розуміють інтелектуальне, емоційне чи вольове судження адресата у відношенні диктуму [10, с. 90]. До модальних значень відносять дихотомії реальність/нереальність, можливість/неможливість тощо. В. В. Виноградов [3] розширив розуміння модальності, зазначивши той факт, що категорія предикативності виражає загальну співвіднесеність змісту речення до дійсності, і, відповідно, відношення повідомлення є, перш за все, модальним. У нашому дослідженні спираємося на бачення модальності, запропоноване А. В. Бондарко [2]. Учений вважає, що повідомлення містить домінуючу ознаку, виділення якої дає уявлення про те, яке відношення до дійсності є основним та специфічним для модальності. За основу береться дихотомія реальності/нереальності [2, с. 59–62].

Таким чином, є підстави вважати, що модальний модус образності формується через концептуальну пристосованість творців текстів балад до художньої дійсності, яка виражає реальне чи нереальне осмислення позамовної ситуації. Під модальною співвіднесеністю ми розуміємо способи співвіднесення лінгвоментальних уявлень і створеної дійсності, які визначають характер адаптації творця тексту до сформованої дійсності та активізують певні концептуальні схеми текстопородження. Способи концептуалізації дійсності з урахуванням модального модусу визначають види модальних МКС.

Переконалим, на наш погляд, є результати досліджень, котрі свідчать про те [5, с. 70–83], що філогенетично «первинне» архаїчне мислення людей було за своїми когнітивно-інформаційними характеристиками переважно образним, правошарним. З розвитком науково-технічної культури відбувається поступова зміна домінуючого когнітивного типу мислення від правошарного до знаково-символічного лівошарного, тобто логіко-вербального. Ці зміни несуть на собі СО балад через модальний модус образності, формуючи ніби *співобраз* [10], що нашаровується на інші концептуальні схеми балади. Сукупне функціонування СО створює *об'єктивно-модальну та суб'єктивно-модальну ауру* образності, котру можна визначити завдяки *модальним референтам*. Модальні референти – це мовні засоби, котрі відображають спосіб, у який творець баладного твору співвідносить лінгвоментальні уявлення про світ, які містяться в його свідомості, з художньою дійсністю.

Об'єктивно-модальне значення образності виражає характер відношення художнього світу балад до досвіду творця баладного твору за критерієм денотативної точності. Такий спосіб концептуальної адаптації творця балад до створюваної дійсності називаємо МКС номінативного типу. Іншим видом модальної МКС є МКС образного типу, котра вказує на відношення творця балад до створюваного художнього світу за критерієм образно-зображуваної точності. Згідно з зазначеними критеріями виділяємо два види модальних МКС: номінативного та образного виду, котрі актуалізуються номінативними та образними референтами відповідно.

1. Мовна картина світу номінативного виду.

МКС номінативного виду актуалізують створювану дійсність баладного тексту в денотативній точності до реального. Окрім цього, не використовуються додаткові образні прирошення, що відбивається на вербальних засобах відтворення дійсності. Номінативні референти позамовної ситуації маркують предметну співвіднесеність слова за рахунок висунення на перший план денотативного значення вербальної одиниці. Проте така нейтральність у процесі формування образного простору балад не означає відсутність суб'єктивної оцінки.

Так, невизначеність синтаксично-логічної структури, проте пряме лексичне значення слів, доведене до абсолютизму у баладі *Animal Song* (№ 206), робить образність більш опуклою за рахунок лінгвокогнітивної процедури компресії, що дозволяє подати велику кількість інформації з високою конотацією у невели-

кому творі. Образний акцент у зазначеному творі зміщено на емоційну складову через ритм та функціональний компонент, а саме розважальний, оскільки зазначена балада призначається для малюків. Порівняймо наступні рядки:

*Alligator, hedgehog, anteater, bear,
Rattlesnake, buffalo, anaconda, hare.
Bullfrog, woodchuck, wolverine, goose,
Whippoorwill, chipmunk, jackal, moose.
Mud turtle, whale, glowworm, bat,
Salamander, snail, Maltese cat.
Black squirrel, coon, opossum, wren,
Red squirrel, loon, South Guinea hen.
Polecat, dog, wild otter, rat,
Pelican, hog, dodo, bat.
Eagle, kangaroo, sheep, duck, and widgeon,
Conger, armadillo, beaver, seal, pigeon.
Reindeer, blacksnake, ibex, nightingale,
Martin, wild drake, crocodile, and quail
House rat, toad, rat, white bear, doe,
Chickadee, peacock, bobolink, and crow.*

Образний простір балади вимальовує багатоманітний тваринний світ, що існує на планеті. Така широка образна перспектива у результаті конструктивного синтаксичного мапування та операції компресії. Компресія досягається за рахунок насичення синтаксичного простору твору номінативними непоширеними реченнями, ускладненими однорідними членами. Синтаксична структура балади, виражена через асиндетон, створює ефект нескінченності видів тваринного царства та безмежності світу. Концептуально СО підтримується образ-схемою ЖИТТЯ Є РОЗМАЇТТЯ ЖИВИХ ІСТОТ. Модальними референтами є кожне слово балади.

Уривок з балади *Gifts from over the Sea* (№ 195) у ході об'єктивації образу турботливих братів, котрі надіслали подарунки іншому братові, демонструє порушення логічних зв'язків на семантичному рівні: брати відправили у подарунок вишні без кісточки, курку без кісток, ковдру без ниток та книгу без надрукованого тексту:

*One sent a cherry that had no stone,
One sent a chicken without any bone.
The next sent a blanket without any thread.
And the next sent a book that couldn't be read.*

Характерна для поетичних творів сугестивність та одночасно розпливчастість смислу [1, с. 101] доведена, на перший погляд, до критичного рівня. Парадоксальне мислення, що залучене до створення образності, збуджує уяву реципієнта та змушує шукати пояснення алогічності змальованих у баладі ситуацій, що дає більшу свободу уяві порівняно з іншими типами креативного мислення. Логічне обґрунтування змальованої у баладі безглуздої ситуації перетворює неможливе, на перший погляд, у реальне з розширенням контексту: брати надіслали завітчану вишню, зародок курки в яйці, вовну для ковдри на вівці та друкарську форму для майбутньої книги:

*When the cherry's in the blossom, it has no stone,
When the chicken's in the egg, it has no bone.
When the wool's on the sheep, it has no thread,
When the book's on the press, it can't be read.*

Номінативні референти, які актуалізуються у баладі (підкреслено у тексті), прямо номінують позамовну ситуацію. Проте образність наведеного тексту є виразною за рахунок метонімічного переносу, що задіяно у якості засобу створення модального модусу образності. Якась одна якість описаного у баладі об'єкта висвітлюється та є домінуючою, заміщуючи собою увесь об'єкт. Реципієнтові пропонується гра на здогадку про те, що є тією самою якістю запропонованого об'єкта.

2. Мовна картина світу образного виду.

МКС образного виду актуалізує художню дійсність з точки зору образно-виражальної точності та за допомогою різного роду додаткових образних прирощень. Такий вид формування дійсності співвідноситься зі сферою емоційного, чуттєво-образного та аксіологічного сприймання та передачі фактів художньої дійсності. Це не означає, що творець тексту не сприймає чи не хоче змалювати певну художню ситуацію з денотативною точністю і відповідністю ситуаціям реального досвіду. Насамперед, творець бере за основу створеного світу денотативно точні ознаки, котрі є концептуальною геометрією образного світу балад, та привносить оцінно-чуттєвий компонент образності. Концентрація образних прирощень нівелює денотативну точність образного світу, розкриваючи образно-естетичний потенціал мовних референтів.

Так, наприклад, у баладі *Things Impossible* денотативна точність образного світу нейтралізується шляхом залучення парадоксального образного мислення та лінгвокогнітивної операції ситуативного мапування, у ході якого проектується протирічна ситуація: риби годуються на луках, а лебеді плавають по суші довкола скель:

*When fishes in green fields are feeding,
And swans around dry rocks are swimming (№ 160).*

Створений СО є відповіддю героя на питання про час його шлюбу. Парадокс є стилістичним засобом, що об'єктивує згаданий СО за допомогою лінгвокогнітивної операції відхилення. Модальними референтами СО виступають: *fishes in green fields are feeding* та *swans around dry rocks are swimming*. СО створений з метою не прямо, а завуальовано передати той факт, що головний герой балади не має наміру одружуватись із дівчиною.

Наступний СО балади *An Old Man and a Young Man* формується за допомогою парадоксального мислення у ході лінгвокогнітивної процедури зштовхування ціннісно-орієнтаційних складових концептуального підґрунтя.

*I wouldn't marry an old man,
I'll tell you the reason why:
His face is all tobacco juice;
His chin is never dry.
An old man, an old man, an old man is gray,
But a young man's heart is full of love (№ 180).*

ЛІТЕРАТУРА

1. Арнольд И. В. Стилистика современного английского языка (стилистика декодирования) : учебник / И. В. Арнольд. – [7-ое издание]. – Л., Просвещение, 1981. – 295 с.
2. Бондарко А. В. О стратификации семантики [Текст] / А. В. Бондарко // Общее языкознание и теория грамматики : м-лы чтений, посвященных 90-летию со дня рождения С. Д. Кацнельсона / Ин-т лингв. исследований РАН. – СПб. : Наука, 1998. – С. 51–63.

Цей уривок об'єктивує аксіологічне сприйняття ситуації, в основі котрого лежать концептуальні образ-схеми СТАРІСТЬ Є ПОГАНО, МОЛОДІСТЬ Є ДОБРЕ, а на вербальному рівні втілюється за допомогою анти-тези – старий чоловік є сірим від вживання тютюну та по його лицьо юшиться тютюнна жуйка, а парубок має серце, наповнене коханням. Модальні референти СО підкреслено у тексті. Подібні стилістичні значення СО виробилися упродовж віків у процесі пізнання світу та відтворюють оцінне ставлення до денотата за принципом дихотомій «добре – погано»; «позитивне – негативне» [8, с. 195].

У баладі *Vilikins and His Dinah* створено СО, який відтворює емоційний стан та загальну атмосферу художнього світу за допомогою ритмічного фонологічного малюнку, що результує в позитивному сприйнятті СО:

*Tura-li-ura-li-ura-li-ay
Tura-li-ura-li-ura-li-ay
Tura-li-ura-li-ura-li-ay
Sing a tura-h-ura-li-ura-li-ay (№ 166).*

Концептуальною основою СО слугує аналогове мислення та лінгвокогнітивна операція релятивного мапування, коли формується відношення до певної ситуації. Модальні референти, що експлікують емоційно-експресивну інформацію образності, можуть трактуватись дискретно, або у комплексі, як у наведеному випадку. Семантика цього логічно безглузлого ладунку звуків характеризується емоційним неописово-розповідним діапазоном позитивних почуттів та емоцій, котрі передають емотивне значення СО. Концептуальною схемою СО є РИТМІЧНІСТЬ ПІСНІ Є ГАРНИЙ НАСТРІЙ.

Отже, модальний трен образності формується за рахунок стилістично маркованих номінативних одиниць, котрі передають аксіологічне, емотивне та експресивне стилістичне значення. Загальна доля текстів балад, що експлікують МКС зазначеного виду, складає меншість по відношенню до усього корпусу баладних текстів.

Отже, проведене дослідження дає можливість зробити висновок про те, що модальний модус МКС проявляється через сукупну взаємодію СО баладного твору як системного утворення. Модальність образності додає глибини змісту твору та заповнює художній простір, створюючи певну атмосферу. Розглянутий аспект функціонування образності є лише частиною тих питань, котрі розкривають потенціал образності. Серед важливих аспектів образності є концептуальне наповнення та вербальне забезпечення, структурованість та організація образної системи. Усе це є перспективним для подальшого дослідження образності як складного комплексного утворення.

3. Виноградов В. В. О теории художественной речи : [учебное пособие] / В. В. Виноградов. – [2-е изд., исп.]. – М. : Высшая школа, 2005. – 287 с.
4. Долинин К. А. Стилистика французского языка / К. А. Долинин. – [2-е изд., дораб.]. – М. : Просвещение, 1987. – 303 с.
5. Меркулов И. П. Когнитивные типы мышления / И. П. Меркулов // Эволюция. Язык. Познание (Когнитивная эволюция. Развитие научного знания. Эволюция мышления). М. : Языки русской культуры, 2000. – С. 70–83.
6. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми : [підручник] / О. О. Селіванова. – Полтава : Довкілля. – К., 2008. – 712 с.
7. Солганик Г. Я. Синтаксическая стилистика / Г. Я. Солганик. – [изд. 5-е]. – М. : Издательство ЛКИ, 2013. – 232 с.
8. Стилїстика української мови : [підручник] / Л. І. Мацько, О. М. Сидоренко, О. М. Мацько ; за ред. Л. І. Мацько. – К. : Вища школа, 2003. – 462 с.
9. Фишер К. История новой философии: Бенедикт Спиноза / К. Фишер. – М. : АСТ, Транзиткнига, 2005. – 557.
10. Шпильная Н. Н. Языковая картина мира в структуре речемыслительной деятельности языковой личности / Н. Н. Шпильная. – М. : Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2004. – 152 с.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Gardner E.-E. Ballads and Songs of Southern Michigan [Електронний ресурс] / E.-E. Gardner, G. J. Chickering. – The University Of Michigan, 2004. – 536 p. – Режим доступу : <http://www.archive.org/details/balladsandsongso028080mbp>. – Назва з екрану.

Суворова Т. Н., *Киевский национальный лингвистический университет, г. Киев, Украина*

МОДАЛЬНЫЙ МОДУС ОБРАЗНОСТИ БАЛЛАДНОГО ПРОИЗВЕДЕНИЯ

Исследование образности балладного произведения предполагает комплексный подход, поскольку само явление образности охватывает как концептуальный, так и вербальный уровни текста. Учет той информации, которая объективируется по средством словесных образов, свидетельствует о том, что образность представляет собой сложную систему, которая возможна благодаря функционированию словесных образов как целостного явления. Взаимное влияние словесных образов формирует разные виды языковых картин художественного балладного мира. Это проявляется через модусы, или функциональные грани образности, а именно: референтный, метареферентный и модальный модусы. Описание образности балладного произведения как комплексного образования требует концептуального анализа ключевых номинативных единиц, а также их вербального оформления. Результаты анализа балладных текстов свидетельствуют о том, что модальный модус образности есть особенным типом информации, который заполняет все промежутки в сотворенной действительности и образует определенную эмотивную атмосферу.

Ключевые слова: образность; словесный образ; языковая картина мира; модальный модус.

Suvorova T. M., *Kiev National Linguistic University, Kyiv, Ukraine*

MODAL MODUS OF THE BALLAD IMAGERY

The article studies the imagery of the American folklore ballads as a complex system the functional constituents of which are word images. A comprehensive study of the works on imagery resulted in the conclusion that while functioning word images form some conceptual hypostasis of imagery which is materialized in verbal combinations. Both levels interact with and influence each other so that imagery serves to transmit different types of information: referential, metareferential and modal. An extensive analysis of the information a text message can contain proves the particular role of the modal modus of it. The study intends to give an accurate description of the modal modus of the American folklore ballad imagery. Taking into consideration the fact that word imagery is the conceptual means to express the language picture of the fictional world we treat the modal modus of information to be the one that represents one of the language pictures of the world – modal. As it is manifested through word images the conceptual analysis is used to describe the role of the modal modus. The cognitive instrument serves to form the whole image of the modality created in the ballads. The approach is especially helpful while unpacking the implicit information hidden behind the words. The results obtained confirm the existence of two types of the modal pictures of the world: of nominative and imaginative characters. The derived data allow concluding that the modal modus of the imagery operates as gap filling tool in the picture of the world whilst growing a definite atmosphere of the creative work. Further investigations of other imagery modes are welcomed to form a complete language picture of the world.

Keywords: imagery; word image; language picture of the world; modal modus.